

Het Grote Geschiedenisboek over

DIJKWERKERS EN DARINKDELVERS

**de strijd van Nederland
tegen het water**

Peter Smit

**Deze PDF bevat de eerste pagina's van het boek.
Bestel het volledige boek op www.scalaleukerleren.nl**

DARINKDELVERS EN DIJKWERKERS

Peter Smit

Het Grote Geschiedenisboek over

DARINKDELVERS EN DIJKWERKERS

de strijd van Nederland tegen het water

**Scala leuker leren
Groningen**

Illustraties Fred Marschall, Amsterdam

Kaarten John Rabou, 's-Hertogenbosch

Kaart Jan van Scorel, Nationaal Archief, 4.VTH2486

Ontwerp en opmaak Studio Morriën, Groningen

0 1 2 3 4 5 /22 21 20 19 18 17

© 2017 Scala leuker leren bv
Groningen, The Netherlands

www.scalaleukerleren.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise without prior written permission of the publisher.

ISBN 978 949126351 4

NUR 212

Nederland omstreeks 1300

VOORWOORD

Tweeduizend jaar geleden kwam een ontdekkingsreiziger op de noordkust van Nederland aan. Hij heette Plinius en kwam met zijn zeilschip uit Italië. Plinius zag dat de mensen in het noorden van Nederland op heuvels woonden die ze hadden gemaakt door aarde op een grote hoop te scheppen. Plinius kwam zelf uit een land met tempels, stadsmuren, paleizen, badhuizen en vuurtorens. Hij vond de zelfgemaakte heuvels en de plaggenhutten die erop stonden maar primitief gedoe. Dat was het ook. Maar de manier waarop de inwoners van dat gebied hun land bewoonbaar maakten, zou Nederland vele eeuwen later over de hele wereldberoemd maken.

In de tijd van Plinius woonden er nog maar weinig mensen in deze kuststreken. In de eeuwen erna werden het er langzaamaan steeds meer. Eerst ontstonden er dorpen. Vanaf het jaar 1200 groeiden sommige dorpen tot stadjes uit. Er waren toen genoeg mensen om samen een dijk te kunnen bouwen. Dat was hard nodig, want sommige gebieden kregen steeds vaker last van grote overstromingen. De graven van Vlaanderen en van Holland gaven opdracht voor de eerste grote dijkwerken. Deze dijken heten de Vlaamse Gravendijk, Schielands Hoge Zeedijk en de West-Friese Omringdijk en ze bestaan nog steeds.

De groei van het aantal mensen in de kustgebieden had ook een keerzijde. Langs de rivieren groeven mensen klei af om er bouwstenen en potten van te bakken. Ze groeven turf af en lieten die drogen, zodat ze er hun huizen mee konden verwarmen. En dan was er de zoutwinning. Zout was veel waard en in Zeeland zat het in de grond. Je kon het eruit halen door de veenlaag af te

graven en te verbranden. Door deze activiteiten kwam het land steeds lager te liggen en werden de meren steeds groter.

Het duurde een flinke tijd voor de graven van Holland zoveel macht hadden dat ze het afgraven van grond konden verbieden. Niet lang daarna werd er een machine uitgevonden die al snel overal gebruikt werd: de windmolen. Je kon er meel mee malen, olie mee persen, hout mee zagen en ook water mee wegpompen. Met behulp van dijken en windmolens werden rond het jaar 1600 een groot aantal meren drooggelegd. Dat gold in die tijd als een wereldwonder en uit heel Europa kwamen mensen naar Nederland om te kijken hoe zoiets in zijn werk ging.

Het zou hierna nog twee eeuwen duren voor de heel grote projecten konden worden aangepakt. Daarvoor waren windmolens niet krachtig genoeg. De ommekeer kwam na de uitvinding van de stoommachine. Hiermee werd het mogelijk om - rond 1860 - het diepe en grote Haarlemmermeer droog te leggen en het Noordzeekanaal te graven. Na de uitvinding van de benzinemotor durfden de ingenieurs het aan om de Afsluitdijk aan te leggen, die in 1932 klaar was. Het was een gigantische onderneming die, zoals je in dit boek kunt lezen, maar op het nippertje goed is afgelopen.

Met de Afsluitdijk werd begonnen nadat in de winter van 1916 een groot deel van Noord-Holland na een zware storm overstroomde. In de winter van 1953 gebeurde hetzelfde in Zeeland en delen van Zuid-Holland. Bij deze februariramp kwamen ruim 1.800 mensen om het leven. Meteen na de ramp besloot de regering dat zoiets nooit meer mocht gebeuren. Er werd begonnen met de Deltawerken: een stelsel van dijken die de eilanden tussen Maas en Schelde tegen de zee moesten beschermen.

Deze Deltawerken zouden uitgroeien tot het grootste en meest ingewikkelde waterbouwproject dat ooit is uitgevoerd. Dit geldt met name voor de Oosterscheldekering. Om deze kering te kunnen maken, werden speciale schepen ontworpen en werd gebruik gemaakt van de nieuwste Amerikaanse ruimtevaart-techniek. De kosten waren enorm, maar omdat het hele land eraan meebetaalde, kon het project worden uitgevoerd.

Het Deltaplan heeft ervoor gezorgd dat Nederlandse bedrijven en ingenieurs momenteel over de hele wereld gevraagd worden om te helpen bij het uitvoeren van grote waterwerken. Net als vroeger, want al in de 17^e eeuw werden Hollandse waterbouwkundigen als Jan Leeghwater en Cornelis Vermuyden gevraagd om in het buitenland dijken te bouwen en moerassen droog te leggen!

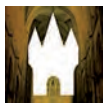
Peter Smit

INHOUD

	1 DE VLOEK VAN HET ZOUT	11
	Waarom de mensen in Zeeland hun eilanden afgroeven tot ze onder water stonden.	
	2 BIJ ALKMAAR BEGINT DE VICTORIE	29
	Rond Alkmaar worden kleine meren drooggelegd. Dan komt er een plan voor een grote droogmakerij: De Zijpe.	
	3 HET NIEUWE WERELDWONDER	53
	Voor het droogleggen worden de beste ingenieurs en landmeters aan het werk gezet. Maar al snel komen er grote tegenslagen ...	
	4 VECHTEN TEGEN DE WATERWOLF	81
	Waarom tussen Amsterdam en Haarlem de grootste stoommachine ter wereld werd gebouwd.	
	5 IN DE WURGGREEP VAN DE ONDIEPTEN	93
	Hoe de haven van Amsterdam door stoomkracht van de ondergang werd gered.	
	6 HET LEVENSWERK VAN CORNELIS LELY	111
	De dijk die op een haar na door een draaikolk werd verzwolgen.	
	7 DE FEBRUARIRAMP	137
	De vreselijke watersnood die tot de bouw van de Deltawerken leidde.	
	8 HET GROOTSTE WATERWERK TER WERELD	163
	Hoe langharige jongeren Rijkswaterstaat dwongen om een wonder te verrichten.	

Hoofdstuk 1

DE VLOEK VAN HET ZOUT

Brijdorpe, op het eiland Schouwen, december 1287

‘Marie, doe open!’ Het was de stem van Maarten. ‘Het water komt! We moeten vluchten!’

Marie zette kleine Pieter op de vloer en liep geschrokken naar de deur. Terwijl ze de grendel eraf haalde keek ze door het raam naar buiten. De stormwind gierde, maar de lucht was strakblauw. Toen ze de deur van de grendel haalde, blies de wind de deur met zoveel kracht naar binnen, dat hij met een klap tegen de wand sloeg.

Maarten was buiten adem en keek zijn vrouw met grote ogen aan. Die schudde met haar hoofd.

‘Maar wat is er dan?’

‘Het water komt,’ zei Maarten. ‘Naar de kerk!’

‘We kunnen toch naar de zolder,’ zei Marie. ‘Daar zitten we hoog en droog.’

‘Naar de kerk,’ riep Maarten. ‘De kerk is van steen. Steen blijft staan, hout spoelt weg. Pak jij dekens en kleren, dan neem ik Pietertje. We moeten weg! Meteen!’

Marie keek weer naar buiten. De zon stond laag boven het eiland en de wind loeide om het vissershuisje. Verder zag ze niets vreemds. 'Ja, maar ...'

'Schiet nou op,' riep Maarten. Hij griste een deken van de bedstee en sloeg die om Pieter heen. Marie keek haar man ongerust aan. Ze pakte wat kleren bij elkaar en stopte ze in een juten zak. Waarom was Maarten zo in paniek? Ze wist niet goed wat ze ervan denken moest. Dat veranderde zodra ze een voet buiten de deur zette. Het gras was kletsnat. Het had al dagen niet geregend, maar er stond een laagje water tussen de groene sprietten.

'Het water komt,' zei haar man met schorre stem. 'Proef het maar, het is zeewater. We moeten weg, Marie! Naar de kerk!'

Terwijl ze over het pad naar de kerk liepen, werd het langzaam donker. Ze hadden de wind in de rug. Gelukkig maar, want het water bleef maar stijgen. Eerst hoorden ze kletsende geluiden onder hun voeten. Even later hoorden ze bij elke stap een plons. Toen ze halverwege waren, kwam het water tot hun knieën. Ze konden het pad niet meer zien en liepen op goed geluk verder, zo snel ze konden.

'Lieve Heer, kom ons te hulp,' mompelde Maarten hijgend. 'Laat ons niet in een kuil stappen. Breng ons heelhuids bij de kerk. Voor Pietertje, die nog zonder zonde is. En voor mijn lieve vrouw. Red ons, Heer. Ik smeek het u.'

Een nieuwe stormvlaag joeg het water hoog op. Elke stap ging moeilijker dan de vorige. Toen ze eindelijk bij de kerk aankwamen, stond het water tot hun middel. De kerk stond op een kleine verhoging van het land en bij de kerkdeuren was het nog droog. Van binnen klonk het geluid van mekkerende geiten.

'Nou,' zei Maarten. 'Binnen is het droog. En er is melk voor onze Pieter.'

'Dat was kantje boord,' zei Marie. 'We hadden geen minuut later weg moeten gaan.'

Achter in de kerk stonden geiten, kippen, een paard en een paar schapen. In de banken voor het altaar zaten mensen. Maarten en Marie liepen naar ze toe. Een van de vrouwen huilde zacht. Maarten kende haar, het was de vrouw van Simon, die ook visser was.

‘Waarom huil je,’ vroeg hij.

‘Simon,’ snikte de vrouw. ‘Hij is vanochtend de zee op gegaan.’

‘Misschien heeft hij zich weten te redden,’ zei Maarten. De vrouw schudde haar hoofd.

‘Hij leeft niet meer,’ zei ze. ‘Ik voel het.’

Maarten keek de banken rond.

‘En waar zijn je burens?’ vroeg hij.

‘Die liepen achter ons,’ zei een jongen die naast de vrouw zat.

‘Maar opeens zagen we ze niet meer.’

De vrouw begon nog harder te huilen.

De deur van de kerk ging open. Er stapten een paar mensen binnen.

‘O, gelukkig!’ riep de vrouw meteen. Dit moesten haar burens zijn.

Hun haren plakten om hun hoofden en ze dropen van het water.

‘We liepen in een kuil,’ zei de man. ‘Een kuil die we zelf gegraven hebben. Bij het darinkdelven.’ De man rilde.

‘Trek je kleren uit en ga tussen de schapen zitten,’ zei Maarten.

‘Die houden je warm.’

In de dertiende eeuw, tussen 1200 en 1300, ontstonden op veel plaatsen in Holland en Zeeland kleine dorpjes. Een deel van de bevolking leefde van visvangst, anderen werkten als boer of als ambachtsman. De vissers vingen meer dan ze zelf op konden eten en daardoor ontstond ruilhandel met de boeren. Haring, makreel en kabeljauw werden geruimd voor groenten, fruit en graan. In het warme jaargetijde gaf dat een probleem. Er bestonden nog geen vriezers of koelkasten; de vis kon je alleen goed houden door hem met veel zout in een ton te stoppen. Maar zout was in die tijd bijna nergens in Holland en Vlaanderen te koop. In Zeeland vonden ze

een manier om aan zout te komen. Door de veengrond af te graven en te verbranden, houd je tussen de as grijze korrels over.

Als je die korrels schoon wast, heb je iets waar men indertijd veel geld voor wilde betalen, namelijk zout. Veel mensen in Zeeland gingen in de zoutwinning werken. Ze noemden het ‘darinkdelven’ en overal op de Zeeuwse eilanden ontstonden afgravingen waartussen zoutketen werden neergezet. Het zout werd niet alleen aan de Zeeuwse vissers verkocht, ook de Vlaamse steden wilden er graag voor betalen. Met het geld konden de mensen op de Zeeuwse eilanden huizen bouwen en hadden ze eindelijk genoeg te eten en warme kleren. Maar er kleefde een groot nadeel aan het darinkdelven. Door de vele afgravingen kwam het land steeds lager te liggen. Het was een kwestie van tijd voor de zee het land zou overspoelen. De mensen snapten dat eigenlijk wel, maar ze gingen toch door met hun zoutwinning. Ze waren er van afhankelijk; zonder zout zou hun welvaart net zo snel verdwijnen als hij was gekomen. Dit gold ook voor het Zeeuwse eiland Schouwen. Op dat eiland ligt Brijdorpe, waar in het jaar 1305 Pieter de plaatselijke bierbrouwer was ...

Brijdorpe, voorjaar 1305

‘Wat zeg je me nu?’

Pieter keek de man die tegenover hem stond verbaasd aan. Wat moest hij hiervan denken? Zo’n haveloze man, in lompen gekleed, met een vuile stoppelbaard en bemodderde voeten, die zou een beter recept voor bierbrouwen kennen?

‘Een zilverstuk is alles wat ik u vraag, beste brouwer,’ zei de man. ‘Het zal u vrijwel zeker een veelvoud opleveren.’

Pieter begon te twifelen. De man zag eruit alsof hij geen stuiver waard was. Ongewassen, ongekamd en aan zijn magere knoken te zien, was hij ook ondervoed. Maar zijn woorden pasten daar niet bij. ‘Het zal u vrijwel zeker een veelvoud opleveren,’ dat was geen

taal van een raddraaier of een galgenbrok. Zo praatte iemand die kon lezen en schrijven. Pieter dacht opeens aan zijn terugkomst uit Vlaanderen. Hij was erheen gegaan om het brouwersvak te leren. Zijn vader was visser, maar dat vond Pieter een gevaarlijk beroep. Niet alle vissers die uitvoeren kwamen terug. Sommige schepen vergingen in een storm. Andere werden naar een ver en vreemd land geblazen, of werden door zeerovers overvallen. Die vissers kwamen vaak op de slavenmarkt terecht, waar ze werden verkocht om hard en gevaarlijk werk te doen. Pieter was naar een brouwer in Gent vertrokken en was daar twee jaar in de leer geweest. Toen hij vond dat hij genoeg wist, was hij naar Schouwen teruggegaan, maar onderweg had het vreselijk geregend. De paden zaten vol diepe modderplassen en hij was een paar keer uitgegleden. Hoe smerig had hij er toen uitgezien! Met zijn hemd vol grijze korsten en zijn benen tot aan zijn knieën in de prut! Zijn oude buurvrouw herkende hem pas toen hij in bad was geweest!

Pieter keek de man tegenover hem oplettend aan. Onder het vuil zag hij een regelmatig gezicht met heldere ogen. De man droeg voddige kleren, maar had een rechte rug en maakte verder een kalme indruk. Pieter knikte.

‘Een zilverstuk is afgesproken,’ zei hij. ‘Op voorwaarde dat je recept een verbetering is. Maar eerst gaan we eten. Ik heb gebakken kabeljauw, met spinazie en roggepap. En natuurlijk drinken we er een kroes bier bij.’

De man klaarde hier duidelijk van op.

Voor ze aan tafel gingen, gaf Pieter de vreemdeling een schoon hemd. Toen hij zijn oude hemd uittrok, viel er een linnen zakje op de grond. De man bukte en stak het snel weer bij zich.

‘Er zitten scheuten van planten in,’ zei hij. ‘Die zijn de kern van het geheime recept.’

Toen Pieter na het eten de man zijn brouwerij liet zien, wees de man naar het schuurtje waarin de kruiden werden gedroogd.

‘Die heb je de komende herfst niet meer nodig,’ zei hij. ‘Laurierbes, rozemarijn, veenbes en duizendblad, ze worden allemaal vervangen door deze plant.’ Hij haalde het linnen zakje weer tevoorschijn.

‘Het zijn hopscheuten. Hop is een wonderplant. Het bier blijft langer goed en het smaakt stukken beter. En hop groeit wonderbaarlijk snel, wel een handbreedte per dag. Deze planten kunnen in een maand over het dak van een huis heen groeien.’

Pieter bekeek de groene scheuten.

‘Op zandige grond groeien ze het best,’ zei de vreemdeling. ‘Begraaf deze scheuten naast een flinke boom en binnen zes weken is de hele boom met hop omhuld. In september gaan ze vruchten dragen. En met die vruchten brouw je een bier dat beter is dan alles wat er bestaat. Hop, gerst en water, meer heb je er niet voor nodig.’

De man stak zijn hand naar Pieter uit. ‘Ik zou je er graag bij helpen,’ zei hij. ‘Dan zoek ik een goed plekje voor de scheuten. Ik help je bij het laten kiemen en drogen van de gerst. En van gisten en afschuimen heb ik ook veel verstand.’

Pieter dacht na. Hij kon het werk alleen af, maar iets in de vreemdeling interesseerde hem. Het was nu maart. De komende zes maanden zou er genoeg te eten zijn. Eieren van eenden, scholen haring en spiering, jonge ganzen, hazen en fazanten, appels en kersen. Met een paar weken zou de vermagerde vreemdeling weer op krachten zijn. Dan kon hij helpen met vaten bier sjouwen. Als in september de hop kon worden geoogst, zou hij met brouwen kunnen helpen. Maar eind oktober moest hij weggaan. Voordat de winter inviel en alles weer schaars zou worden ...

‘Je kan tot eind oktober blijven,’ stelde Pieter voor. ‘Met Allerheiligen bied ik je een afscheidsmal aan. Dan krijg je ook je zilverstuk. Is dat een afspraak?’

Pieter pakte de uitgestoken hand. De man schudde hem en knikte. ‘Ik ben Joos van Hattem,’ zei hij.

‘En ik ben Pieter de brouwer,’ zei Pieter. Hij schonk twee kroezen vol met vers gebrouwen bier. De mannen pakten elk een kroes en klinkten.

‘Op de goede samenwerking,’ zeiden ze tegelijk.

Pieter merkte al snel dat Joos een vakman was. Hij leerde van hem hoe je, door op wat kleine dingen te letten, een beter bier kon maken. Joos leerde ook van Pieter.

‘Dat kennen wij in Hattem niet,’ zei hij. ‘Wij wachten af tot de mensen naar ons toe komen. Jij zoekt ze op als ze juist met werken klaar zijn.’

Pieter glimlachte. Vorig jaar kreeg hij het idee om de mannen die veen afgroeven aan het eind van de werkdag op te zoeken. Ze zaten dan in een kring en hadden net hun dagloon gekregen. Zes stuivers, zeven stuivers. Dan kon een stuiver bier er wel af, dorstig als ze waren van het harde werken in de volle zon. Pieter verdiende er aardig mee en de mannen waren blij met zijn komst. Nu ze met zijn tweeën waren, was het ook makkelijker om een vaatje bier mee te sjouwen. Joos was duidelijk blij dat hij Pieter van dienst kon zijn. Toch bleef hij weleens hoofdschuddend staan als ze van een afgraving terug naar Brijdorpe liepen.

‘Dit kan toch zo niet doorgaan,’ mompelde hij dan. ‘Vroeg of laat is er geen land meer over. Dan is het hele eiland weggegraven.’ Maar als Pieter dan met zijn zak vol stuivers rammelde, knikte Joos. ‘Ja, het gaat goed. We eten er goed van en ik krijg warempel weer wat vet op mijn botten.’

Zo verliep de zomer. Pieter zorgde ervoor dat Joos een goed stel kleren en nieuwe klompen kreeg. En toen Joos in september de hopbloemen oogstte en er een bier van brouwde dat inderdaad veel beter smaakte dan het oude, gaf hij Joos geen zilverstuk, maar een goudstuk. Dat was vijf keer zoveel waard en Joos wilde het eerst niet aannemen.

‘Pieter,’ zei hij. ‘Ik ben hier gekomen als hongerige landloper en jij hebt weer een keurig man van mij gemaakt. Er is een zilverstuk afgesproken, geen goudstuk. Ik kan het niet aannemen.’ Pas toen Pieter zijn kist met stuivers had laten zien en zei dat die zo vol zat dat het deksel niet meer dicht ging, pakte Joos de gouden munt aan.

Een dag later was het Allerheiligen. Pieter en Joos aten een gebraden gans, een gestoofde kool en een saus van paddenstoelen. Pieter kauwde bedachtzaam op het laatste stukje ganzenvlees.

‘Toch wil ik je waarschuwen,’ zei Joos. ‘Het zout dat deze stuivers hier heeft gebracht, zal duur betaald worden. Als ik je raad mag geven, Pieter: bouw een stenen huis en leg er een aarden wal omheen. Om je te beschermen tegen het water. Want dat het water komen gaat, lijkt mij vrijwel zeker.’

Pieter nam een langzame slok. ‘Laten we afspreken,’ zei hij, ‘dat we elkaar hier over twintig jaar weer ontmoeten. En dan staat hier een stenen huis, dat door een wal beschermd wordt.’

In 1322 werden Vlaanderen, Zeeland en Holland door een vloedgolf getroffen. Grote delen van het land kwamen onder water te staan. Hoeveel mensen er verdronken is niet bekend. De chaos en de verwarring waren zo groot, dat niemand op het idee kwam om de slachtoffers te tellen. Met name op de Zeeuwse eilanden was de schade enorm. Door het darinkdelven waren grote delen van het binnenland tot onder de zeespiegel afgegraven. Die delen stonden nu allemaal onder water. De graven van Holland waren rond 1250 begonnen met het aanleggen van dijken. Bij Rotterdam was in opdracht van graaf Floris IV de Schielands Hoge Zeedijk aangelegd. Tussen Alkmaar, Hoorn en Enkhuizen had graaf Floris V alle bestaande dijkjes met elkaar verbonden, zodat de Westfriese Omringdijk was ontstaan. Deze twee dijken hadden bij de vloed van 1322 het zeewater tegengehouden. Als zeewater over het land spoelt, kunnen er jarenlang geen planten meer groeien omdat de grond daar dan te zout voor is. Door de dijken konden de boeren in het noorden en zuiden van Holland gewoon doorwerken en ontstond er geen hongersnood.

De graven van Holland wilden ook in Zeeland dijken bouwen. In naam waren zij er de baas, maar in werkelijkheid hadden ze op de Zeeuwse eilanden bijna niets te vertellen. Dat kwam door de graven van Vlaanderen, die vonden dat zij net zoveel recht hadden om Zeeland te besturen. Op het eiland Schouwen was alleen het stadje Zierikzee op de hand van de graven van Holland. De rest van het eiland koos voor Vlaanderen. Op de andere eilanden, zoals Walcheren, Tholen, Beveland en Duiveland, kozen ook veel bewoners de kant van de Vlaamse graven. Hierdoor was er een toestand ontstaan waarin niets gebeurde om Zeeland tegen het water te beschermen. Als de Hollanders met een plan kwamen, keurden de Vlamingen het af. En als de Vlamingen iets wilden, werd dat door Holland tegengewerkt. Zo was dat tientallen jaren gegaan. Intussen ging het darinkdelven gewoon door. Dat was

nu zelfs meer nodig dan vroeger, want door de overstromingen was veel boerenland door het zoute water onbruikbaar geworden. De mensen hadden nog maar twee middelen van bestaan over: visvangst en zoutwinning. Pas een jaar na de grote overstroming kwam er verandering. Het leger van Willem de Derde, graaf van Holland, versloeg de Vlaamse vloot en nam de graaf van Vlaanderen gevangen. De Zeeuwse eilanden kwamen onder Hollands bestuur. En Pieter de brouwer kreeg bezoek van een oude vriend ...

Het eiland Schouwen, september 1325

‘Pieter, er komt iemand aan!’

Pieter knipte snel nog wat vruchten van de hopplanten en keek naar het paadje dat naar zijn huis liep. Aan de andere kant van de aarden wal zag hij een man in een donkere mantel. Hoewel de man een hoed droeg, herkende Pieter hem direct.

‘Joos!’

Pieter liet zijn snoeischaar vallen en liep met grote stappen naar de man toe.

‘Joos van Hattem! Je hebt woord gehouden!’

Joos glimlachte. Nadat beide mannen elkaar hadden omarmd, knikte hij naar het huis en naar de aarden wal.

‘Jij hebt ook woord gehouden,’ zei hij lachend. ‘Heb je de ramp van vorig jaar goed doorstaan?’

Pieter knikte.

‘En niet alleen ik, Joos. Mijn vrouw Alida, mijn zoon Michiel en mijn dochter Janna hebben het ook droog gehouden. Samen met de boeren verderop, die naar mijn erf zijn gevlucht en hier een maand veilig achter mijn aarden wal hebben doorgebracht. Wat ook voor mij een geluk was, want ze hadden hun kippen en geiten meegenomen, zodat we aan melk en eieren niet tekort kwamen. Want daar had ik niet aan gedacht. Toen het water kwam, had ik alleen een voorraad bier in de schuur.’

Joos glimlachte. Hij keek naar het stevige stenen huis en de brede aarden wal.

‘En de hop? Heeft de hop de vloed overleefd?’

Pieter wees naar een paar lage heuveltjes waarop bomen groeiden. ‘Bij Kerkwerve is de grond wat hoger. Daar heb ik extra hop aangeplant, voor als er een keer iets mis zou gaan. Wat dus ook gebeurde.’

‘Maar het darinkdelven gaat gewoon door,’ zei Joos. ‘Er staan zelfs nog meer zoutketen dan twintig jaar geleden.’

Pieter zuchtte. ‘Er is serieus over gepraat om ermee te stoppen,’ zei hij. ‘Maar het kan niet. Helemaal nu de grond door het zoute water is bedorven. We hebben de zoutwinning bitterhard nodig. We moeten alle groenten en fruit van buiten het eiland halen. We hebben zelf alleen maar vis en zonder zout houden we die niet goed. Pas als de regen het zeewater uit de grond heeft gespoeld kunnen we weer rogge en kool planten, maar dat zal nog een paar jaar duren. We staan nu voor de keus: vandaag verhongerden of morgen verdrinken.’

‘Ik begrijp het,’ zei Joos. ‘Maar het blijft voor mij een vreemd gezicht. Alsof mensen hun eigen graf graven en niet begrijpen wat ze aan het doen zijn.’

‘Over doen gesproken,’ zei Pieter. ‘Ik ben nog altijd als brouwer aan het werk. En jij?’

Joos grinnikte.

‘Ik ben in dienst van graaf Willem III van Holland,’ zei hij. ‘Ik moet dijkwerken en waterwerken omschrijven en daarover verslag uitbrengen. Graaf Willem wil zijn land beter tegen de zee beschermen. Veel dorpen zijn bezig met dijken bouwen, maar daarbij moeten ze samenwerken met hun burens. Nu loopt soms het ene dorp onder water omdat het andere dorp een dam heeft aangelegd. Soms zakken dijken opeens weg omdat de grond te slap is. Of willen boeren samen een dijk aanleggen maar lukt dat niet omdat er een is die niet mee wil werken. Daar moeten regels

en wetten voor gemaakt worden, maar dan moet je eerst weten wat de problemen zijn.'

'Waarom wil de graaf van Holland dat?'

'Eigenbelang,' zei Joos. 'De graaf ziet zijn land steeds kleiner worden. Hier graven ze veen af om er zout uit te halen. Langs de rivieren graven ze klei op om er potten en stenen van te bakken. Er wordt ook veen afgegraven en opgebaggerd voor turf. Door al dat graven worden de rivieren breder en de meren groter. Een graaf moet het land dat hij heeft tegen zijn vijanden beschermen. En de graaf van Holland vindt water zijn grootste vijand.'

'Gaet hij het darinkdelven verbieden, denk je?'

Joos keek ernstig.

'Willem III heeft hier nog niet voldoende macht,' zei hij. 'Vorig jaar heeft hij een grote slag tegen Vlaanderen gewonnen. Het moet nu een paar jaar rustig blijven voor de mensen zullen aanvaarden dat de strijd is gestreden en dat de graaf van Holland het voortaan voor het zeggen heeft. Voor die tijd komen er geen grote maatregelen. Maar als ik vragen mag: dat haventje verderop was er twintig jaar geleden toch nog niet?'

Pieter glimlachte trots.

'Dat heb ik laten aanleggen,' zei hij. 'Ik ben ook bier gaan verkopen op de eilanden aan de overkant. Toen de haven hier tien jaar geleden opeens verzandde, heb ik een stukje verderop een steiger en een pakhuis laten bouwen. En raad eens hoe de mensen hier het haventje noemen? Nou?'

Joos haalde zijn schouders op en zei dat hij werkelijk geen idee had.

'Brouwers' haven,' zei Pieter trots.

Joos schoot in de lach.

'Is die haven dan van jou?'

Pieter schudde zijn hoofd. 'De steigers en twee van de pakhuizen zijn van mij. Maar de andere pakhuizen en de woonhuizen niet.'

Ik heb een gezin en ik heb ook nog twee bierscheepjes. Dat vind ik genoeg, ik wil niet te veel op mijn schouders nemen. Het wordt een drukke zomer voor mij, want op het eiland Voorne worden dijken aangelegd en ik ben gevraagd om de dijkers van bier te voorzien.'

Joos dacht na.

'Zou ik een paar weken met je mee kunnen,' vroeg hij. 'Dat we samen bier rondbrengen, net als twintig jaar geleden?'

Pieter aarzelde en keek Joos voorzichtig aan.

'Je wilt met de mensen praten, begrijp ik?'

Joos knikte.

'Op Voorne, Tholen en Overflakke zal dat geen probleem zijn,' zei Pieter. 'Maar naar Walcheren en Beveland neem ik je liever niet mee. De bewoners daar zijn op de hand van de graven van Vlaanderen. Bij de slag vorig jaar zijn veel mannen omgekomen, de meeste families zijn nog steeds in de rouw. Als zij merken dat jij voor de graaf van Holland werkt, kopen ze bij mij geen stuiver bier meer.'

‘Dan ga ik graag mee naar Tholen en Overflakkee, Pieter. De graaf heeft plannen om ook daar dijken aan te leggen. Daar wil hij ook geld voor uitgeven. Wat denk je, zullen daar mensen zijn te vinden die voor acht stuivers per dag aan die dijkenbouw mee willen werken?’

Pieter dacht even na en grinnikte. Acht stuivers per dag, dat was een of twee stuivers meer dan de mannen met darinkdelven konden verdienen. Als er dijken op Overflakkee gebouwd zouden worden, gingen de mannen van Schouwen daar zeker naar toe, het was maar een half uur roeien. Dan zou het darinkdelven op Schouwen vanzelf stil komen te liggen ... Pieter klopt Joos op de schouder.

‘Ik neem je graag mee naar Overflakkee,’ zei hij. ‘Maar genoeg hierover. Hoe is het jou al die jaren vergaan? Ik heb een vrouw, een zoon en een dochter, en jij?’

‘Ik heb twee zoons,’ zei Joos. ‘De een heet Maarten en is bij een sluizenmaker in de leer. Hij wil in de waterbouw.’

‘En de ander?’ vroeg Pieter.

‘Die wil brouwer worden,’ zei Joos lachend. ‘Hij heet Gijsbert en is in de leer bij een brouwer in Haarlem. Maar maak je niet ongerust, Pieter. Haarlem is een flink eind bij jou uit de buurt.’ Opeens was Joos weer ernstig. ‘Hun moeder, mijn vrouw, is twee jaar geleden overleden,’ zei hij zacht. ‘Ze kreeg last van haar longen en had het vaak benauwd. In de zomermaanden leek het goed te gaan, maar in de herfst kwam het terug. Ze is op Allerzielen gestorven.’

Pieter keek zijn oude vriend aan en kreeg een brok in zijn keel. Joos zuchtte. ‘Eigenlijk moet ik je het hele verhaal vertellen. Ik voel aan dat ik het niet lang meer maak, Pieter. Mijn hart heeft soms moeite met kloppen. Als ik dan even stil zit, gaat het wel weer, maar het kan zomaar afgelopen zijn. En mijn zoons zijn dan wel flink voor hun leeftijd, maar ze zijn nog te jong om helemaal op eigen benen te staan. Ik wil je om een gunst vragen, Pieter.’

‘Je goede raad en je hopscheuten hebben mij grote welvaart

gebracht,' zei Pieter. 'Ik ben blij dat ik iets terug kan doen, al hoop ik dat het niet nodig zal zijn. Maarten en Gijsbert zijn bij mij welkom, dus wees er gerust op dat het met hen allemaal goed zal komen.'

Joos knikte.

'Toen ik je twintig jaar geleden voor het eerst ontmoette, was het voor mij een nare toestand,' zei hij. 'Mijn vader was herenboer en had drie zoons. Mijn oudste broer erfde de boerderij, mijn andere broer werd ruiter bij de hertog van Gelderland en ik werd naar het klooster gebracht. Daar leerde ik bierbrouwen en fruitbomen enten, maar ik merkte al gauw dat ik niet voor het kloosterleven was bestemd. Ik werd verliefd op een meisje en dat kwam uit. Toen ben ik midden in de nacht, in een oude pij en zonder schoenen, de poort uit gezet. Ik kreeg tot de ochtend voorsprong, daarna zouden ze mij met bloedhonden achtervolgen. Als ik gepakt werd, zou ik een ereplaats op de brandstapel krijgen, zei de abt.'

'Wat een zware straf,' zei Pieter. 'Ze hadden je toch gewoon buiten kunnen zetten?'

'Ik ben hierheen gevlucht en hoorde pas later wat er aan de hand was. Het meisje heette Theresia en was de dochter van een ridder die op kruistocht was gegaan. Die ridder was niet teruggekomen en de tante van het meisje had haar in het klooster laten opsluiten. Zo dacht ze de erfenis te kunnen stelen. De abt van het klooster zat in de samenzwering, hij zou een grote lap grond krijgen als het lukte. Eigenlijk had hij mij willen vermoorden, maar dat durfde hij niet. Hij joeg mij angst aan om te bereiken dat ik zou vluchten en nooit meer terug zou komen. Maar nadat jij me het goudstuk gaf, ben ik terug naar het klooster gegaan. Ik heb me daar in de bossen verstopt en ontmoette een koopman die mij dit hele verhaal vertelde. Theresia ontmoette ik weer toen ze de schapen van het klooster aan het weiden was. Ik wilde eigenlijk alleen netjes afscheid van haar nemen, maar daar wilde ze niet van horen. Ze gooide haar herdersstaf in een vijver, liet de schapen

achter en zei dat ze met mij verder wilde, wat er ook gebeuren zou. We zijn toen samen naar Holland gevlucht, naar de stad Alkmaar. Daar waren we veilig. We hebben twee zoons gekregen, maar twee jaar geleden werd zij ernstig ziek.’

‘Het leven is als de zee,’ zei Pieter. ‘Het leven geeft en het leven neemt.’

Joos knikte.

‘Het was een sprookje dat achttien jaar duurde,’ zei hij. ‘We woonden eerst in een schuur in Alkmaar. Toen graaf Willem de bedijkingen wilde verbeteren, kreeg ik werk. Al na een jaar klom ik op tot voorman en nog een jaar later werd ik opzichter. Daarna ben ik raadsman van de graaf geworden en dat ben ik nu nog. Ik kon een stenen huis kopen en we kregen twee gezonde zoons. Die zijn allebei in mijn voetsporen getreden: een werkt in de waterbouw en de ander in de bierbrouw. Ik ben dankbaar voor wat God mij heeft gegeven. Dat mijn zoons hun moeder goed hebben gekend en dat zij veel warme herinneringen aan haar hebben. Maar ik had haar zo graag bij mij gehouden.’

Pieter keek naar zijn huis. Zijn vrouw stond in de keuken. Zijn dochter zat op het bankje naast de deur en dopte boontjes. Pieter kuchte. Hij wist zich met zijn houding geen raad. Joos zag het en klopte hem op de schouder.

‘Zullen we naar je haven wandelen? Misschien kan ik er bij de graaf voor zorgen dat je stadsrechten krijgt.’

Pieter lachte en leek duidelijk opgelucht. ‘Als dat je lukt, bouw ik een huis voor je,’ zei hij.

De rode lijn is de 126 km lange Westfrieze Omringdijk, een van de oudste dijken in Nederland, aangelegd tussen 1288 en 1300.

Hoofdstuk 2

BIJ ALKMAAR BEGINT DE VICTORIE

Alkmaar, 1400

Rond Alkmaar werden na de Westfriese Omringdijk meer dijken en waterwerken aangelegd. Voor een deel kwam dat juist door die Omringdijk. In het gebied ten noorden van Alkmaar ontstonden bij hoogwater problemen omdat het water nergens meer heen kon. Boeren legden daarom dijkjes aan om hun akkers en boerderijen te beschermen. Daar werden binnenvissers en schippers dan weer boos om, want die konden er soms niet meer door. Er moesten sluizen worden aangelegd, de dijken moesten worden onderhouden en de sloten en ringvaarten moesten elke paar jaar worden uitgediept, zodat het regenwater weg kon stromen. De graven van Holland maakten allerlei wetten en regels die ervoor moesten zorgen dat het land droog bleef. Voor elk gebied benoemden ze een dijkgraaf die erop moest toezien dat iedereen zich aan die regels hield. In totaal waren er 26 regels. De belangrijkste was dat de eigenaar van het land dat aan de dijk

grensde ervoor moest zorgen dat dit stuk van de dijk onderhouden werd. Er mochten bijvoorbeeld geen bomen op de dijk groeien en als er na een storm een stuk van de dijk afsloeg, moest die meteen gerepareerd worden. Als een landeigenaar zijn plichten niet na kwam, mocht de dijkgraaf met zijn helpers (de hoogheemraden) in een herberg ‘inrijden’. Dit betekende dat ze op kosten van de landeigenaar zoveel mochten eten en drinken als ze wilden, net zo lang tot de dijk weer in orde was gebracht. Dijkgraaf was een beroep en geen adellijke titel. De dijkgraaf werd gekozen door de landeigenaren en vervolgens benoemd door de graaf van Holland. Meestal was het iemand die veel wist van dijkwerken, sluizen en waterlopen. Zoals Maarten van Hattem, die getrouwd was met de dochter van Pieter de Brouwer en met hun drie kinderen in het huis van zijn overleden vader in Alkmaar woonde ...

Maarten groette de poortwachter en liep over het pad naar het dorpje Bergen. Het was een warme dag, maar van Maarten had het wel wat frisser mogen zijn. Liefst nog met wat regen. Hij had vandaag twee lastige opdrachten. Een herenboer had een dijk om zijn weilanden laten leggen, waardoor een paar vissers er met hun boot niet meer door konden. En twee keuterboertjes die met elkaar slaande ruzie hadden over het schoonhouden van een sloot, waarbij een paar omstanders schade hadden geleden. Maarten vroeg zich af wat daar aan de hand kon zijn. De boeren bekogelden elkaar met kluiten en modder. Daarbij was iemand die langsliep in zijn oog geraakt. Een vrouw die een mand met eieren naar de markt wilde brengen, had ook een klacht ingediend. Zij was gestruikeld, al haar eieren waren kapot. Een paar jaar geleden waren er ook al klachten over de twee. Maarten zuchtte. Was ik maar brouwer geworden, dacht hij. Bij die gedachte klaarde hij meteen weer wat op. Volgende maand zou hij naar zijn broer gaan, die in Brouwershaven woonde. Daar had hij een bierbrouwerij. De oudste dochter van zijn broer ging trouwen en dat werd groot feest.

Het zal mij benieuwen met wie zij trouwt, dacht Maarten. Een landmeter in de familie zou goed uitkomen. Of een molenmaker. Bij een bocht van het pad hield hij even stil. Hier moest het ergens zijn, bij een van die schamele boerenhuisjes langs de vaart. In de bocht stond een van grove planken getimmerde hut. Uit een gat in het dak kringelde rook. Maarten snoof. Gerookte paling, dacht hij. Hij stak zijn hand onder zijn hemd en voelde aan de beurs, die hij aan een koordje om zijn nek droeg. Zou de paling al gaar zijn? Hij stapte naar de hut en riep.

Er stak een groezelig hoofd om de hoek.

‘Wat mot gij?’

De man knipperde met zijn ogen tegen het felle zonlicht.

‘Is je paling al gaar? Ik wil een pondje hebben.’

‘Nog lange nie. Ik heb ze krek in de rook hange.’

‘Over een uurtje dan?’ vroeg Maarten.

In het voorhoofd van de man trokken diepe rimpels.

‘Een dik uur is best. Met dik een uur benne ze gaar as butter.’

‘Dan kom ik straks bij je terug,’ zei Maarten. ‘Maar zeg eens: waar kan ik Teun Janszoon en Klaas Klaaszoon vinden? Die moeten hier ergens huizen.’

‘Die twee leven een stukkie verder,’ zei de palingroker. ‘Ieder aan een kant van de sloot. Ik ken ze hier horen schreeuwen.’

‘Bedoel je dat ze vaak ruzie hebben?’

De palingroker schudde zijn hoofd. ‘Ze hebben niet vaak ruzie. Ze hebben altijd ruzie. Al zo lang ik hier zit.’

‘Maar waarover dan?’

‘Ze moeten de sloot schoonmaken. Ieder aan zijn eigen kant. Maar Teun schraapt met zijn sloothark telkens een stukkie van de kant van Klaas mee. Zo wordt zijn landje elke keer een stukkie groter, en dat van Klaas een stukkie kleiner.’

‘En wat deed Klaas?’ vroeg Maarten.

‘Die deed krek eender,’ zei de palingroker. ‘Die schraapte het weer terug.’

‘Maar dan is het toch weer goed,’ zei Maarten.

De palingroker schudde zijn hoofd.

‘Je moet luisteren. Ik zei: hij dééd krek eender. Maar dat doet hij nu niet meer. Teun heeft een langere sloothark, daarom. Klaas kan geen land meer terugschrapen, want zijn hark is te kort. Maar kom je daarvoor helegaar hier heen? Ben je soms vrede stichter?’

‘Ik ben dijkgraaf,’ zei Maarten. ‘Ik moet erop letten dat de sloten breed en diep genoeg blijven. Maar dit is weer een heel ander probleem.’

De palingroker dacht even na.

‘Er staat van alles in de Bijbel over vissen,’ zei hij. ‘Maar niks over sloten schoonmaken. Dus dan weet ik het ook niet.’

‘Kan jij dan lezen?’ vroeg Maarten verbaasd.

De palingvisser schudde zijn hoofd.

‘Nee, maar me broer is monnik. Hij zit in het klooster van Egmond. Elke vrijdag komt hij om mij voor te lezen. En om paling te eten. Nou, ik zou zeggen: tot strakkies. Ik hoop dat het lukt met die twee, maar ik heb er een hard hoofd in.’

Maarten begreep al snel wat de palingroker bedoelde. Met de twee boeren viel niet te praten. Zodra ze elkaar zagen, werden ze rood en begonnen ze te schelden.

‘Smerige gronddief! Dat valse kraaien de oren van je kop mogen vreten!’

‘Jij bent begonnen, weet je nog? Of heb je kroos in je kop in plaats van hersens!’ Daarna bukte de een zich razendsnel, greep een kluit en gooide die met volle kracht naar de ander. Raak! De ander keek even verbijsterd naar zijn vijand. Toen veegde hij de aarde van zijn hoofd en gooide terug. De kluit suisde rakelings over het haar van de andere boer. Die kunnen goed gooien, dacht Maarten. Ze hebben zeker veel geoefend. Hij begreep ook dat vrede stichten hier niet zou lukken. En omdat de sloot keurig schoon en goed op diepte was, liep hij door naar zijn volgende opdracht: de rijke herenboer die een sloot had afgedamd zodat de vissers er niet meer door konden.

De boer was een stevige man met opvallend grote handen. Hij bood Maarten een beker melk aan.

‘Mijn land loopt telkens onder water,’ zei hij. ‘Daarom heb ik een dijk gemaakt.’

Maarten begreep het. Sinds de Omringdijk bij Alkmaar was dichtgemaakt, liep het water bij westenwind hoog tegen die dijk op. Het land dat voor die dijk lag, liep dan onder. De boer had gelijk dat hij zijn land beschermde, maar de vissers hadden ook gelijk.

‘Er kan een sluis in je dijk worden gemaakt,’ legde hij uit. ‘Dan kunnen de vissers erdoor. Of je laat vlak voor je dijk een steiger maken, waar ze hun boten kunnen aanleggen. Dat kan ook.’

De boer schudde zijn hoofd.

‘Die grond is niet van mij,’ zei hij. ‘Dus bouw ik er ook niks.’

Maarten knikte. Hij kende de mensen van de streek. Ze waren tamelijk eerlijk, maar heel eigenwijs en je kon ze niet van hun mening afbrengen.

‘Het is het één of het ander,’ zei hij. ‘Behalve als we nog een derde mogelijkheid bedenken.’

‘Het is mijn land,’ zei de boer. ‘Ik leg een dijk als ik dat wil.’

‘Het is niet jouw sloot,’ zei Maarten. ‘Die sloot is van de graaf van Holland. En die heeft de visrechten aan de mensen verderop verkocht. De graaf wil dat ze blijven vissen, anders moet hij het geld terugbetalen.’

De boer zweeg.

‘Je moet de sloot vrij maken,’ zei Maarten. ‘Anders laat de graaf dat doen. En dan moet jij de kosten betalen.’

De boer knikte langzaam.

‘Juist,’ zei hij. ‘Juist.’

Maarten keek naar de beker melk. Hij had dorst gekregen, maar durfde er niet van te drinken.

De boer tikte met zijn knokkels op de tafel.

‘Sinds die dijk bij Alkmaar er is, loopt mijn land steeds onder,’ zei hij. ‘En die dijk is van de graaf.’

Maarten haalde opgelucht adem. Er kon gepraat worden.

‘De graaf weet dat,’ zei hij. ‘Daarom heeft hij regels gemaakt. Als jij een sluis bouwt, betaalt de graaf er aan mee.’

Hier dacht de boer even over na.

‘En hoe zijn de kosten verdeeld?’

‘Jij koopt het hout en de bakstenen,’ zei Maarten. ‘De graaf zorgt voor de werklui. Metselaars, timmerlui en een sluisenmaker.’

‘Dat klinkt niet slecht,’ zei de boer. ‘Wat voor hout heb ik nodig? En hoeveel?’

‘Er moet een doorgang komen met twee sluisdeuren,’ legde Maarten uit. ‘De sloot is niet diep, dus je hebt geen grote, zware deuren nodig. En de boten van de vissers zijn niet zo lang. Een sluis van vijf voet diep, zes voet breed en twaalf voet lang is groot genoeg.’

‘En ik mag zelf weten waar ik het hout vandaan haal?’

‘Maarten knikte. ‘Het moet goed hout zijn,’ zei hij. ‘Verder mag je het zelf weten.’

De boer stak zijn hand uit.

‘Volgende week is het hout er,’ zei hij. ‘Hand erop?’

‘De werklui komen over twee weken,’ zei Maarten, terwijl hij de uitgestoken hand schudde. ‘Ze komen uit Alkmaar en ze hoeven geen onderdak. Maar wel een droge plek voor hun gereedschap, en om te schuilen bij noodweer.’

‘Mijn stal is leeg,’ zei de boer. ‘Want de koeien staan op het land. Voor een stuiver per dag kan je een plek huren. Maar drink je melk. Straks wordt hij zuur, met dit warme weer.’

Na het afscheid liep Maarten naar Alkmaar terug. De twee boeren waren gestopt met schelden, maar de kluiten vlogen nog steeds door de lucht. Bij de palingroker klopte Maarten op de deur. De man kwam hoestend naar buiten.

‘Nog effies afkoelen,’ zei hij. ‘Ze benne nog heet.’

Maarten ging op een houtblok zitten.

‘Over een paar weken komt verderop een sluis,’ zei hij. ‘Dan komen er twee maanden lang elke dag zes mannen uit Alkmaar, om te werken.’

De palingroker keek op.

‘Zes mannen?’

Maarten knikte. ‘En ze gaan elke avond naar Alkmaar terug. Ik kan ze hun dagloon in Alkmaar betalen, maar ik kan het ook hier doen.’

De palingroker begreep het.

‘Als ze bij mij kopen, leg ik voor jou elke vrijdag een maaltje paling apart. De allerbeste aal, niet te groot, niet te klein en lekker vet.’

Toen de paling was afgekoeld, betaalde Maarten en stak hij de in een matje van stro gewikkelde vissen bij zich. Onderweg dacht hij aan water. Hoe meer we het tegenhouden, hoe groter de problemen worden, dacht hij. Maar waarom gaat het zo vaak mis?

Houden we het water niet op de juiste plek tegen? Hij dacht aan de reis naar Brouwershaven, die hij volgende maand ging maken. Hij nam zich voor om onderweg goed te kijken. Zouden de meren ten zuiden van Alkmaar opnieuw groter zijn geworden? Ik moet alles opschrijven, dacht hij. Zodat mijn zoon, en straks mijn kleinzoon, ervan kunnen leren ...

Wat Maarten vermoedde, bleek te kloppen. De meren rond Alkmaar werden elk jaar groter en het water zorgde voor steeds meer overlast. Toch zou het nog ruim 150 jaar duren voor er echt iets aan gedaan werd. Wel werden op veel plaatsen dijken aangelegd, sluizen gemaakt en afwateringskanalen gegraven. Dat veranderde in het midden van de zestiende eeuw. Er bestonden al windmolens, maar rond 1550 werden die sterk verbeterd. Met deze nieuwe molens kon je water wegmalen. Het bestuur van de stad Alkmaar begreep de mogelijkheden. Ze maakten een plan en vroegen toestemming om het Achtermeer, een klein en ondiep meertje, droog te mogen leggen. Toen dit lukte, ging het opeens hard. Het ene na het andere meertje werd met windmolens drooggelegd. Toen er hierna ook een paar wat grotere meren droog kwamen, legden de heren van Alkmaar een nieuw en groots plan op tafel: de inpoldering van De Zijpe.

De Zijpe, 1597

De Zijpe was een diepe inham van de Noordzee, tussen Alkmaar en Den Helder. Bij vloed liep de inham vol zeewater, bij eb viel De Zijpe droog. Als het een paar dagen stormde vanuit het noordwesten liep dat zeewater hoog op, tot aan de poorten van Alkmaar. Het eerste plan om De Zijpe te omdijken en droog te leggen werd rond 1550 gemaakt. Dat plan was van Jan van Scorel, die in die tijd een van de beste kunstschilders van Holland en

Vlaanderen was. Jan van Scorel wilde, net als Leonardo da Vinci, behalve schilder ook ingenieur en bestuurder zijn. Hij liet een dijk rond De Zijpe aanleggen en wees aan waar de sluizen en de windmolens moesten komen. Daarbij maakte hij echter grote fouten. Al bij de eerste zware storm bezweek de dijk en liep De Zijpe weer vol water. Een tweede poging kwam er voorlopig niet. Er was geen geld en daarbij brak in 1568 oorlog uit tussen Spanje en Nederland, de Tachtigjarige Oorlog. In 1573 waren de Spaanse legers tot aan de poorten van Alkmaar opgerukt. Door sluizen open te zetten en dijken door te steken, lieten de Alkmaarders het land rond hun stad onder water lopen en moesten de Spanjaarden zich terugtrekken. Een jaar later werd ook de stad Leiden met behulp van het water ontzet. De Spaanse troepen, die niet aan koude en natte omstandigheden gewend waren, trokken zich terug tot Brabant en Zeeuws-Vlaanderen. In Alkmaar kon opnieuw over het droogleggen van De Zijpe worden gepraat. Dit keer werd niet overlegd met een kunstschilder, die zo graag de Hollandse Leonardo da Vinci wilde zijn. Dit keer werd een ervaren dijken- en sluizenmaker uitgenodigd. Het was Metten van Hattem, een man uit een familie van brouwers en dijkenbouwers.

Metten van Hattem groette de bestuurders van Alkmaar en wachtte tot hem een stoel werd aangeboden. Dat gebeurde niet. In plaats daarvan rolde een van de heren een landkaart uit, die de hele raadstafel bedekte. Metten hield zijn adem in. Wat een prachtige kaart! Hij herkende het eiland Texel en het noordelijke deel van de Hollandse kust. Overal waren in heldere kleuren sluizen en windmolens ingetekend, bij dijken waarop honderden dijkwerkers en opzichters bezig waren. Metten keek de heren van Alkmaar verbijsterd aan. ‘Zo’n prachtige kaart heb ik niet eerder gezien,’ zei hij. Een van de heren knikte.

Het droogleggingsplan van Jan van Scorel, door hemzelf geschilderd.

‘Het is de kaart die Jan van Scorel heeft gemaakt.’

Metten wist heel goed wie Jan van Scorel was. Een man uit het dorpje Schoorl, die de beste kunstschilder van Holland werd genoemd. Hij was tot ver over de grenzen bekend, tot in Italië aan toe.

‘Jan van Scorel had een plan om De Zijpe te omdijken,’ zei de heer van Alkmaar. ‘Zijn plan is uitgevoerd, maar al bij de eerste storm sloeg de zee een groot stuk van de dijk weg. We hebben de dijk later gerepareerd, maar opnieuw duurde het niet lang voor het zeewater hem opnieuw vernielde.’

‘Het bleef al met al een natte bedoening,’ zuchtte een andere heer. ‘We hebben indertijd Andries Vierlingh om raad gevraagd. En die heeft toen een advies geschreven dat er niet om loog.’ De man zuchtte nog eens en wees naar een plek op de kaart.

‘De dijk was volgens ingenieur Vierlingh totaal verkeerd gebouwd. Hij was veel te steil, zodat de golven hem eenvoudig kapot konden slaan. De dijk was niet van de goede grondsoort gemaakt, de grond

was niet goed aangestampd en er waren geen sloten gegraven voor de afwatering. De kosten waren veel te hoog omdat er geen toezicht was op het werkvolk. Die gingen luieren en deden maar wat. Maar ook de leiding deugde niet. De dijkgraaf speelde met de boeren onder één hoedje. Hij bestelde met opzet veel te veel hout en verkocht dat voor een zacht prijsje aan de boeren door. Er werd ook te veel bier, kaas en worst besteld. En ga zo maar door. Al met al noemde de heer Vierlingh het een dom plan. Hij vond dat De Zijpe nog het beste 'De Dwazenpolder' genoemd kon worden. 'Dat vinden wij wat sterk uitgedrukt,' zei een andere heer. 'Maar toch hebben wij besloten de adviezen van de heer Vierlingh op te volgen. Daarom hebben we u gevraagd hier te komen. Volgens de heer Vierlingh is uw familie deskundig op het gebied van waterbouw, en staat uw familie bekend als eerlijk. Daarom mijn vraag: we gaan opnieuw proberen om De Zijpe te omdijken. Wilt u het toezicht op de werkzaamheden op u nemen?'

Metten voelde zich groot worden van trots. Even leek het alsof hij een stukje boven de grond zweefde. Andries Vierlingh had hij nooit ontmoet. Maar hij kende de naam: Vierlingh, de vader van alle dijkenbouwers! Er schoten allerlei gedachten door zijn hoofd. Zijn vader had meegewerkt aan de drooglegging van de kleine meertjes. Wat had hij gemopperd toen hij niet door Jan van Scorel werd gevraagd! Van Scorel had zijn rijke vrienden op hoge posten benoemd. Dat die niet veel van sluizen en dijken wisten, bleek al snel. Ze hadden het werk onderschat. Ze dachten dat ze het zonder ingenieurs en landmeters afkonden en hadden daardoor veel geld verloren. Dijkwerkers hebben het snel door als hun bazen niet deskundig zijn. En dan gaan ze knoeien en de boel in de war schoppen. Zoiets zou hem niet overkomen. Hij, Metten van Hattem, zou De Zijpe droog gaan leggen. En dit keer goed!

‘Ik doe het, heren,’ zei hij. ‘Maar voor ik begin, wil ik graag dat een ervaren landmeter alles nog eens goed opmeet. Ik wil mijn buurman aanbevelen, hij heet Gerrit Langedijk.’

‘Die naam klinkt in ieder geval goed,’ zei een van de heren. De anderen lachten.

De eerste maandag na dit gesprek stonden Metten en Gerrit Langedijk aan de rand van De Zijpe. Het was laag water en de grond was grotendeels drooggevallen. Straks, bij vloed, zou alles weer onderlopen.

‘We moeten er eerst een dijk omheen maken,’ zei Metten. ‘In die dijk maken we aan de kant van de zee een sluis. Als het eb is, zetten we die open, zodat het water weg stroomt. Bij vloed doen we hem dicht, zodat het water niet terug kan komen. Dat is in grote lijnen het plan.’

‘Wat zei Andries Vierlingh daarover?’ vroeg Gerrit.

‘Hij vond het dwaas. Een dijk aanleggen is duur, daarbij moet er ook nog een sloot gegraven worden voor de afwatering. Hij meende dat je het geld nooit terug zou verdienen. De grond is zanderig en niet erg vruchtbaar. Ze wilden hem voor zijn advies een stuk land